

TÜRKİYE VE ALMANYA'DA SOSYAL DEĞİŞİMİN ORGANİZE SPORA ETKİSİ

Dr. Ayşe ATALAY

M.Ü. Beden Eğitimi ve Spor Y.O., Yardımcı Doçen

Abstract

Sports is a social organization. Social change is not only reflected to all social organizations but also to the way that sports is organized. In this concept, if we compare Turkey and Germany, it is possible to see that social change deeply affects the way that sports is organized in both country where conditions are different. In both countries there have been always times when sports organizations were forbidden. In both countries, sportive organizations are thought to be ideological means governed by the single-party government of those times though its essence and purpose are different. Position of sports against central governments vary according to the characteristics of the regime, however, the regime, however, the general thought we come across when we think of the position of sportive organizations with respect to socio-economic conditions in both countries is the fact that sports can find the chance to realize its main function only in democratic regimes where it is independent from the government.

I-GİRİŞ

Toplum, örgüt yapılarının belirleyicisidir. Örgüt yapıları, toplumun sosyo-ekonomik ve hukuksal düzenine göre biçimlenir. Bir toplumda üretim ve mülkiyet ilişkileri, örgütün yapısı üzerinde belirleyici rol oynar. Örneğin derebeylik ilişkilerinin egemen olduğu bir toplumdaki örgütlerin yapıları, kapitalist ilişkilerin egemen olduğu bir toplumdaki çok farklıdır[1]. Aynı biçimde bir toplumdaki teknolojik değişimler de örgütlerin yapıları üzerinde etkili bir unsurdur. Örgüt yapısını etkileyen bir diğer unsur da yasal düzenlemelerdir. Yasal düzenlemeler de toplumun siyasal düzeninden ayrı düşünülemez. Bu bağlamda düşünülürse bir toplumda sporun organize edilme biçimi, o toplumun sosyo-kültürel ve siyasal yapısından soyutlanamaz. Bir başka deyişle toplumsal bir kurum olan spor, özellikle örgütlenme biçimi açısından sosyal değişmeden bağımsız değildir. Bu açıdan Türkiye ve Almanya'daki sosyal değişimin organize spora etkisini karşılaştırdığımızda ilginç koşulluklarla olduğu kadar ilginç farklılıklarla da karşılaşırız. Her iki toplumdaki sosyal değişim sporun örgütlenme biçimine de yansımış ve onu biçimlendirmiştir.

II-ALMANYA ÖRNEĞİ

Almanya'da spor kulüplerinin tarihçesi 1816 yılına dek uzanmaktadır. 1816 yılında ilk Alman Cimmastik kulübü olan "Hamburg Cimmastik Kulübü" kurulmuştur. Ancak cimmastik asıl Ludwig Jahn (1778-1852) sayesinde kitlelere ulaşmıştır. Almanya'da cimmastığın kitleleşmesi tamamiyle siyasal nedenlere dayanmaktadır. Jahn'ın cimmastik hareketi Alman ulus bilincinin oluşmasına hizmet etmeye çalışmıştır. Bunda Almanya'nın, Fransız egemenliğinde yaşadığı günlerin büyük etkisi olmuştur. Fichte, Arndt, Scharnhorst gibi düşünürler verdikleri yapıtlarıyla Alman halkında ulus bilinci geliştirmek için çaba gösteriyorlardı. Onlara göre birey; toplum ve devlet için yaşamalı, bütün bireysel güçlerini toplum ve devletin hizmetine vermeliydi[2]. Bunu gerçekleştirmek için de Beden Eğitime büyük önem verilmesi gerektiğini vurguluyorlardı. Beden Eğitimi Alman halkında birlik ve beraberlik, dayanışma, uyum duygularının yerleşmesine hizmet etmeliydi. Böylece Almanya'da Beden Eğitimi uygulaması okul duvarlarından çıkıp, halka dönük ve vatani bir nitelik kazandı. Bunu gerçekleştiren de Ludwig Jahn oldu. Jahn 1811'de Berlin girişindeki bir meydanı kitlelerin cimmastik yapabileceği bir spor alanı olarak kullanıyordu. Yüksekokul ve Lise gençliğini bu meydana cimmastik etrafında toplayarak; inanç, eyalet farklılıklarını ortadan kaldırmak yoluyla Alman halkında ulus bilinci oluşturmaya çalışıyordu. 1818'de Almanya'da cimmastik meydanlarının sayısı 100'e ulaşmıştı. Ancak Jahn'ın izlenen hükümet politikasına karşı çıkışı, özellikle orduyu eleştirmesi ve onun önderliğinde oluşan cimmastik hareketinin gitgide siyasal bir görünüm kazanması üzerine, 1820 yılında Almanya'nın başta gelen eyaleti Prusya'da tüm cimmastik gösterileri yasaklandı. Daha sonra 1842 yılında bu yasak kaldırılmış, 1845 yılından itibaren de özellikle işadamlarının girişimleri sonucu cimmastik kulüpleri tekrar açılmaya başlanmıştır. Ancak Alman cimmastığının en fazla açılım yılları 1848 devriminden sonra olmuştur. Çünkü 1848 devrimi, ülkede herkese

dernek kurma özgürlüğü tanıyordu. 18 Mayıs 1848 yılında Frankfurt'ta toplanan Alman Meclisinin Alman Birliğini gerçekleştiremeyeceği görülünce ülkenin pek çok yerinde ayaklanmalar başgösterdi. Bu ayaklanmalara katılanlar arasında cimnastikçiler de vardı. Daha sonra 3. Napolyon'un Almanya'yı ele geçirme planını yürürlüğe koymak istemesi üzerine 1859'dan itibaren cimnastik hareketi ülke çapında daha da yaygınlaşmaya başladı. Heinrich von Trietschke'nin "Özgürlük İçinde Birlik" çağrısı üzerine 1861 yılında Berlin'de ve 1863 yılında da Leipzig'de cimnastik şenlikleri düzenlendi. Bunu 1868'de Weimar'da düzenlenen "4. Ulusal Alman Cimnastik Kongresi" izledi[3]. Böylece sonunda Cimnastik hareketi "Deutsche Turnerschaft" adı altında birleşik ulusal bir karakter kazanmış oluyordu. O zamanlar Ulusal Alman Cimnastik Birliği'ne toplam 150.000 üyeli 1.523 kulüp dahildi. Beden Eğitiminin ders müfredatlarına dahil edilişi 1892 yılından itibaren gerçekleşti. 1883 yılından başlayarak da Federasyonlar kurulmaya başlandı.

19. yüzyılda tarih sahnesine çıkan işçi sınıfı toplumsal her alanda olduğu gibi sporda da kendine özgü örgütlenmeler içine girmiştir. Buna en güzel örnek 1893 yılında kurulan "İşçi Cimnastik Birliği"dir. Bu birliğin üyeleri arasında kadınlar ve gençler de vardı. Burjuva spor örgütleri buna bir tepki olarak bazı spor dallarına kadınları da almaya başladılar. 1912 yılında İşçi Spor Kulüpleri, "Beden Eğitimi ve Spor Merkezi Komisyonu" ile birleşti. 1930'lu yıllarda bu komisyona toplam 1,3 milyon üyeli 11 kulüp dahildi. Ancak Nasyonal Sosyalizm döneminde tüm İşçi Spor Kulüpleri dağıtıldı. Tesislerine ve mal varlıklarına el kondu. Üyeleri tutuklandı. 1933'de III. Reich Spor Komiseri

Hans von Tschamner başkanlığında Alman Spor rejiminin tekeline alınmış oldu. 1934 yılında da "Alman Beden Eğitimi Birliği" oluşturularak spor üzerinde kurulan ideolojik hegemonya peçinleştirildi. Ülkede bulunan bütün spor kulüpleri ve Beden Eğitimi bu birliğe dahil edildi. Bu arada tüm Federasyonlar dağıtıldı. Nasyonal Sosyalizm sporu, totaliter egemenliğinin bir parçası olarak görüyordu. O güne dek etkinlik gösteren tüm gençlik örgütleri dağıtıldı ve "Hitler Gençliği" (Hitler Jugend) adı altında kulüpler oluşturuldu. 1 Aralık 1936 tarihinde de Nasyonal Sosyalist olmayan tüm dernekler kapatıldı. 10-18 yaş arası tüm gençlerin Nasyonal Sosyalist Gençlik Örgütünün zorunlu üyeleri olmaları karara bağlandı. Spor, militarleştiriliyordu[4].

Almanya'nın 2. Dünya Savaşından yenik çıkması üzerine 1945 yılında müttefikler Almanya'da ancak militer amaçlara hizmet etmeyen spor örgütlerinin kurulmasına izin verdiler. Böylece Alman sporu işe yeniden başlamış oluyordu.

III- TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Türkiye'de de sporun örgütleniş biçimi, sosyal değişmeye koşut bir yol izlemiştir. Osmanlı eğitim kurumlarına cimnastiğin girmesi 1839 yılında Tanzimat Fermanının simgelediği Batılılaşma hareketleri sayesinde olmuştur. Artık Osmanlı eğitim kurumlarında Jahn- Amoros cimnastik ekolüne bağlı olarak Beden Eğitimi dersleri yer alıyordu. Osmanlı Devletinde askeri ve sivil okullara ilk kez 1863 yılından itibaren beden eğitimi dersleri konulmuştur. Tanzimat Fermanıyla simgeleşen Batılılaşma çabalarının bir sonucu da, Doğu'nun geleneksel teke tek mücadele sporlarının yerini yavaş yavaş takım sporlarının almasıydı[5]. Böylece demokrasi kültürü zayıf olan toplumlarda görülen korumacı- otoriter örgütlenme biçiminin yerine özyönetimi ağırlıklı olarak bünyesinde barındıran "kulüp" modeli benimsenmiş oluyordu[5]. Türkiye'nin ilk spor kulübü de 1894 yılında Bornova'da kurulan "Football and Rugby Club" tür. Bu dönem her türlü örgütlenenin yasaklanış olduğu 2. Abdülhamit (1876-1909) dönemi idi. Bunun sonucunda Türk uyruklularca kurulan "Black Stockings" ve "Kadıköy" kulüpleri hemen kapatılmıştır. 1909 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile kulüp, dernek kurmak serbestleşmiştir. Bunda ülkedeki siyasal rejim değişikliğinin yani 2. Meşrutiyetin etkisi büyük olmuştur. 1908 devriminden sonra ülkede belli başlı 2 partiden iktidardaki İttihat ve Terakki Partisi Altay kulübünü örgütlerken, İtilafçılar da Karşıyaka kulübünü kurmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında verilen Kurtuluş Savaşının politik etkileri spora da yansımış, İstanbul'un Batılı güçlerce işgalinden sonra Türk takımlarıyla işgal kuvvetlerinin takımları arasında yapılan karşılaşmaların çoğunu Türkler'in kazanması ülkede coşkulu bir havanın esmesine neden olmuştur. Özellikle Fenerbahçe'nin işgal kuvvetlerine karşı başarılı oyunlar çıkarması ve Kuşdilindeki lokalinin Anadolu'ya silah ve cephane sevkiyatının merkezi durumuna gelmesi, bu kulübün işgal kuvvetlerince belli bir süre kapatılmasına yol açmıştır[6]. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinde alınan ve ekonomide liberalleşmeyi öngören kararlar, sporun örgütsel yapısına da yansımış. 1923-29 dönemi süresince sporun tek örgütlenme biçimi olan TİCİ de sporda bir tür özel girişimcilik olarak ortaya çıkmıştır. 1932-39 döneminde devletçilik ilkesinin benimsenmesine koşut olarak sporda da devletçilik ilkesi benimsenmiş ve yarı resmi TSK (1936-38) kurulmuştur. Bu dönemde spor, ülkede tek parti olan CHP'nin politikaları doğrultusunda örgütlenmiş, öyle ki 29 Ekim 1936 günü yurttaki tüm sporcular parlak

törenlerle CHP'ye katılmışlardır. 1939-45 döneminde ise spor doğrudan devlet yönetimine girmiş, bunu Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması ve tüm yurttaşlar için beden eğitimi ve spor yapma ve spor kulüplerine üye olma yükümlülüğü izlemiştir. 1945 yılından itibaren ülkede tek parti rejiminin sona ermesiyle bu yükümlülük 1964 yılında Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir[7].

IV - TARTIŞMA VE SONUÇ

Almanya'da ilk spor örgütlenmeleri 1816 yılına dek uzanırken, Türkiye'de bunun için Tanzimat'ın ilanını beklemek gerekmiştir. Türkiye'de Beden Eğitimi ve cinnastik derslerinin ders müfredat programlarına dahil edilmesi. Osmanlı Döneminde Batılılaşma çabalarının bir gereği olarak düşünülmüşken, Almanya'da ulus bilinci yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Türkiye'de ilk spor kulüpleri futbol ağırlıklı iken, Almanya'da cinnastik ağırlıklı olarak faaliyet göstermiştir. Birinci Dünya savaşı sırasında da Türkiye'de futbol merkezli olan spor hareketlerinin anti-emperyalist bir karakteri vardır. Her iki ülkenin değişik siyasal koşullarında belirli bir süre kulüp kurmak yasaklanmış, ancak her iki toplumun demokratikleşmesine koşut olarak bu yasak zamanla anlamını yitirmiştir. Her iki ülke de belli bir süre özleri ve amaçları çok farklı olan tek parti sistemi ile yönetilmiş, bu dönemlerde siyasal rejimin özelliği sportif örgütlenmeye yansımıştır. Ancak her iki toplum örneğinden çıkaracağımız genel bir sonuç, SPORUN DEMOKRATİK ZEMİN DIŞINA KAYILDIĞINDA DAİMA EGEMEN İDEOLOJİ TARAFINDAN BİR ARAÇ OLARAK KULLANILDIĞIDIR. Nazi Almanya'sı, Franko İspanya'sı, Salazar Portekiz'i, Çavuşesku Romanya'sı v.s. bu savımı kanıtlayan en çarpıcı örneklerdir.

KAYNAKÇA

- [1]. Kongar, Emre. **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 1981, s.276.
- [2]. Alpman, Cemal. **Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi**, İstanbul 1972. s.166.
- [3]. Gieseler, Karlheinz. **Der Sport in der Bundesrepublik Deutschland**, Boldt Verlag, 1972. s.16.
- [4]. Bernett, Hajo. **Der Weg des Sports in die Nationalsozialistische Diktatur**, Hofmann Verlag, 1983, s.54.
- [5]. Fişek, Kurthan, **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, Gerçek Yayınevi, Ankara: SBF Yayını, 1980, s.36.
- [6]. Doğan, Yalçın. **Fenerbahçe Cumhuriyeti**, Tekin Yayınevi, 1989, s.25.
- [7]. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 8, İletişim Yayınları, ss.2179-2180.